

характеристиці узгоджується з українською виховною традицією. А це означає, що вона повинна зазнати уточнень” [2: 17].

Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до виконання комплексу ролей, необхідних для суспільного життя: громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша. Установка на виховання активного у діях та вчинках громадянина сприятиме розвитку соціального і духовного потенціалів індивідуальності вихованця, а самореалізація, самоствердження в трудовій, технічній, громадській та інших видах діяльності – всебічному формуванню його особистості.

В умовах перехідного періоду центр уваги у формуванні всебічно розвиненої особистості переміщується на виховання громадянськості, яке акумулює системно-утворювальну характеристику громадянина України.

“Реальною метою в умовах екологічної, економічної і духовної кризи суспільства... має стати виховання, життєво активного, гуманістично спрямованого громадянина демократичного суспільства, який би у своїй життєдіяльності керувався культурно-національними і вселюдськими принципами” [3: 6].

Головна мета національного виховання – підкреслюється в Державній національній програмі “Освіта” – набуття молодими поколіннями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури національних взаємин, формування у молоді незалежно від національної приналежності, особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, економічної культури.

Отже, мета виховання – всебічний і гармонійний розвиток особистості з порядку денного не тільки не знімається, а й розвивається відповідно до нових цілей і цінностей, які стоять перед особистістю і суспільством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. – Полтава, 1994.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів, 1996.
3. Киричук О.В. Філософія освіти і проблеми виховання. – К., 1997.
4. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ, 1996.

УДК 371.48

І.В. Єсьман

ПИТАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'Ї В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

На основі аналізу психолого-педагогічних праць, присвячених проблемі гуманістичного виховання дітей в сім'ї, та педагогічної спадщини В. Сухомлинського розкрито стилі стосунків між батьками та їх дітьми. Узагальнюючи досвід родинного виховання, визначено прийоми виховання дітей в сім'ї.

On base of the analysis psychology-pedagogical studies, denoted problem of the humanistic education children in family, and pedagogical heritage V. Suhomlinskogo open styles of the relations between parent and their children. The generalizing experience of the household education is determined receiving the education children in family.

Проблема гуманізації всіх галузей суспільного життя, а перед усім освіти, набула сьогодні глобального характеру. Зарубіжні та вітчизняні педагоги визнали, що традиційна авторитарна освітня система застаріла і потребує докорінних змін на засадах гуманістичних

загальнолюдських цінностей. За останні десятиріччя ідеї гуманізації освіти широко розвинулись в усьому світі. Організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу, єдності сім'ї і школи – є пріоритетним напрямом реформування освіти. Освіта сьогодні – це не лише передача молодій людині певної суми знань про суспільство, людину, природу, а перед усім виховання інтелектуально розвиненої, творчої особистості, формування в неї загальнолюдських моральних цінностей і переконань, наукового світогляду, ідеалів, прагнень, здібностей, навичок, уваги, волі, почуттів.

Гуманістичні ідеї, прагнення до піднесення людини – явище в педагогіці не нове. Видатними педагогами-гуманістами початку минулого століття було обґрунтовано багато прогресивних ідей, які не втратили свого значення і в наш час. Саме в цьому досвіді можна знайти відповіді на багато питань, які гостро стоять перед сучасною педагогічною наукою. Тому сьогодні значне місце в науково-педагогічному просторі займають дослідження творчого доробку видатних педагогів-гуманістів: Ш. Амонашвілі, Я. Коменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших, які в своїх працях зверталися до здібностей і якостей особистості, до внутрішнього світу як до джерела та механізму всього живого.

Проблеми гуманістичного виховання знайшли своє відображення в гуманістичній психології (Р. Бернс, А. Маслоу, Р. Мей, Дж. Олпорт, К. Роджерс, Е. Фром, В. Франкль та ін.). Згідно з дослідженнями цих авторів, дитина визнається центральною фігурою освітньо-виховного процесу.

Аналіз науково-філософських джерел свідчить про те, що гуманістичні традиції – прагнення до возвеличення людини – вийшли із глибини людської культури (П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро, І. Кант та ін.) Гуманізм вперше виступає як цілісна система поглядів в епоху Відродження. В Росії гуманістична традиція отримала розвиток у XIX столітті, особливо в літературі, в працях О. Герцена, В. Белінського, М. Чернишевського, М. Добролюбова, В. Соловйова та ін.

Сучасна педагогічна наука визнала гуманістичні цінності пріоритетними, а тому в останні десятиріччя все виразніше утверджуються цінності гуманістичної педагогіки.

Гуманізм – достатньо загальне визначення, що дає змогу тлумачити його надто широко.

Гуманізм – (від лат. *humanus* – людський, людяний) – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність [1:76].

Гуманізм містить у собі поняття “гуманність” – якість особистості, що характеризує повагу до людей, людської гідності, людинолюбство.

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення поняття “**гуманізм**” – ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяність [2:201].

Гуманний – людяний у своїх діях і ставленні до інших людей [2:201].

Гуманістична педагогіка – це напрям у сучасній теорії і практиці навчання і виховання, педагогічне втілення ідеї гуманістичної психології [1:77]. Гуманістична педагогіка вимагає від вихователя прийняття дитини такою, якою вона є, проникнення до її переживань, почуттів, щирості, відвертості. Отже, в основу оновлення системи освіти взагалі, повинно бути покладено кращі людські виміри – висока освіченість, моральність, совість, духовність – у цілому людяність, гуманність, гуманізм.

Не викликає сумніву положення, що вагомий внесок у теорію і практику гуманістичного виховання підростаючого покоління зробив видатний український педагог-гуманіст В. Сухомлинський.

У своїх працях “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Павлівська середня школа”, “Духовний світ школяра”, “Батьківська педагогіка” та інші Василь Олександрович Сухомлинський піднімає найрізноманітніші проблеми:

- громадянського виховання: “Ми добиваємось, – писав В. Сухомлинський, – щоб у дитини і підлітка боліло серце за те, що відбувається навколо неї і поряд з нею,

щоб вона з дитинства пережила, відчула громадські радості і громадські прикрощі” [6:560];

- морального виховання: “У центрі гармонійного всебічного розвитку стоїть висока моральність, – стверджував Василь Олександрович Сухомлинський. – Життя, праця, навчання, взаємовідносини в колективі – усе це ми прагнемо одухотворити високими моральними ідеалами” [6:15];
- естетичного виховання: на думку педагога “чим більше краси бачить людина навколо себе, тим більше хвилює, зворушує її краса – і створена іншими людьми, і первозданна, нерукотворна” [6:378];
- інтелектуального розвитку дітей, яке за визначенням В. Сухомлинського, “передбачає набуття знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу і потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, в застосуванні їх на практиці” [6:206].

Перш за все, видатного педагога хвилювали питання сімейного виховання, батьківської педагогіки, тієї родинної атмосфери, в якій формується дитина, її характер, моральні почуття, поведінка.

З огляду на це визначено **мету і завдання статті** – висвітлити погляди видатного педагога В. Сухомлинського на основі гуманістичного виховання дітей в сім’ї, розкрити стилі стосунків між батьками та їх дітьми, визначити основні прийоми виховання дітей в сім’ї і можливість їх використання в умовах сьогодення.

Основою педагогічної концепції сімейного виховання В. Сухомлинського виступає його система ідей та поглядів на дитину як найвищу цінність. Виходячи з унікального педагогічного досвіду Василя Олександровича Сухомлинського, можна стверджувати, що гуманізація процесу виховання як школи, так і сім’ї – це така організація виховного процесу, коли формування особистості, всебічне культивування індивідуальних здібностей дитини є головним смислом і метою педагогічних зусиль батьків.

У процесі формування і розвитку особистості дитини велике значення відіграє сім’я. Сім’я закладає фундамент розвитку нахилів, здібностей дитини, формування моральних якостей, здоров’я та ін. Саме через сім’ю дитина успадковує норми людських стосунків, засвоює моральні відносини.

Метою родинного виховання, за В. Сухомлинським, є формування якостей і властивостей особистості, які допомагають гідно долати труднощі і перепони, що виникають на життєвому шляху.

Справжнє родинне виховання прийде з належним оволодінням батьками сучасними педагогічними знаннями й уміннями застосувати їх на практиці. На особливу роль педагогічної культури батьків у родинному вихованні дітей звертав увагу видатний педагог В. Сухомлинський: “За моїм глибоким переконанням, педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. І ми намагаємось дати кожному з батьків мінімум педагогічних знань” [8: 61].

Саме з цією метою в 50-тих роках педагог започаткував роботу батьківської школи або педагогічного університету, що стали невід’ємною складовою реалізації шкільно-сімейного виховання у Павлівській середній школі.

Практичний курс “Батьківської педагогіки” в цій школі був спрямований на “педагогічну освіту батьків і матерів, освіту тих, кому завтра бути батьками й матерями” [4:22].

Заняття проводилися двічі на місяць для слухачів п’яти груп (дошкільна від 5 до 7 років; I-II класи; III-IV класи; V-VII класи; VIII-X класи). Помітне місце під час навчання батьків посідав курс психології і педагогіки (250 годин), в якому особлива увага приділялась віковій психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Форма занять: наукові конференції, збори, лекції на актуальні теми: від громадянської та моральної відповідальності батьків, підготовки до материнського та

батьківського обов'язку, до формування та збереження високого почуття людської любові. Під час занять теоретичні питання завжди пов'язувались з сімейною практикою у розв'язанні окремих аспектів виховної роботи в сім'ї. "Учителі пояснили батькам, в чому полягає суть допомоги учневі: не у виконанні роботи за нього, а в організації його самостійної роботи" [4:232].

Педагог розробив тематику бесід для батьків з дітьми, враховуючи вік дитини, починаючи з дошкільної групи і завершуючи випускними класами: з батьками у дошкільній групі розглядаються питання моральної підготовки до шлюбу, цінності людської любові; у бесідах для батьків учнів 3-4 класів учитель порушує питання народження людини, розкриває особливості хлопчиків та дівчаток віком 9-11 років; у 5-7 класах поряд з анатомо-фізіологічними особливостями розвитку підлітків акцентується на необхідності зв'язку статевого і морального виховання, виховання культури бажань; у 8-10 класах В.Сухомлинський пропонує розглядати єдність фізичної, моральної, соціальної та статевої зрілості, єдність морального, естетичного, емоційного та статевого виховання юнаків і дівчат. У практичному курсі "Батьківської педагогіки" значна увага приділялась проведенню з батьками наукових конференцій, зборів, лекцій на такі теми: від громадянської та моральної відповідальності батьків, підготовки до материнського й батьківського обов'язку, до формування і збереження високого почуття людської любові.

Сімейне виховання педагог-новатор розглядає як складову частину цілісного навчально-виховного процесу. "Всі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю" [5:86].

Велику увагу в своїх працях приділяв В. Сухомлинський проблемі стилю впливу батьків на дітей. Це питання є на сьогодні ж досить актуальним. У сучасній науково-педагогічній літературі (Ш. Амонашвілі, В. Лозова, Г. Троцько, Т. Поніманська) визначені різні стилі стосунків між батьками і їх дітьми:

Авторитарний стиль – регламентація батьками поведінки дітей відповідно до стандартів. Характеризується погрозливым тоном, безвідмовним підпорядкуванням.

За *ліберального* стилю панує терпимість, всепрощення батьків, демонстрація любові до дітей. Цей стиль відносин характеризується відсутністю контролю за розвитком виховання і життєдіяльністю дитини.

Демократичний стиль – батьки, гнучко мотивуючи свої дії і вимоги, твердо досягають позитивних вчинків дітей. У дитини цінують незалежність, почуття власної гідності. Характеризується визнанням прав дитини і врахуванням її можливостей. Найкращі стосунки у дітей з батьками складаються саме за цього стилю відносин [3:157].

Вивчаючи педагогічну спадщину В. Сухомлинського, маємо змогу виділити основні поради щодо спілкування батьків і дітей в сім'ї:

- Ставлення до дітей не повинно бути авторитарним і деспотичним. Дитина повинна бути рівноправним суб'єктом спілкування.
- Вияв батьківської любові не повинен бути надмірним, бо це тільки завдає шкоди дітям.
- До кожної дитини необхідно підходити індивідуально, відповідно до її характеру і особливостей. Треба любити дітей, поважати їхню гідність, бути справедливими й тактовними у стосунках з ними.

У вирішенні проблеми гуманістичного виховання дітей в сім'ї важливу роль відіграє те, як батьки володіють методами та прийомами виховання, за допомогою яких здійснюється формування особистості дитини. Василь Олександрович Сухомлинський розглядав сутність кожного методу у зв'язку з його впливом на дитину, наводив докази правильного і неправильного застосування їх на практиці. Батьки у своїй практиці використовують в основному прийняті в педагогіці загальні методи виховання: переконання (пояснення, навіювання); особистий приклад (заохочення, подарунки), покарання (позбавлення задоволень) [3:162].

В. Сухомлинський виділяв такі прийоми виховання, враховуючи досягнення вітчизняної та зарубіжної педагогіки:

Роз'яснення моральної істини. “У майстра – вихователя звернення до вихованця має безліч цілей, і одна з найчастіших – роз'яснення моральної істини, поняття норми” [8:12]. Сутність цього методу полягає в тому, що вихователь, роз'яснюючи моральне поняття, повинен звернутися безпосередньо до внутрішнього світу дитини, навчити аналізувати свій конкретний вчинок.

Навіювання. Це прийом, що не потребує доказів, аргументації, логіки, але вимагає від вихователя великої затрати духовних сил. Умовою цього прийому служить єдність глибокої віри вихователя в те, що він говорить, та правдивість його слова, думки. “Слово вихователя – нічим не замінимий інструмент впливу на душу вихованця” [8:34]. Побоюючись авторитарності, В. Сухомлинський вдається до цього методу не часто.

Переконання. Це прийом логічного доведення вихователем істинності тієї чи іншої норми, положення, принципу. “Вихователь у своєму прагненні зробити все цілком зрозумілим, не важким, часто звільняє вихованців від необхідності мислити, аналізувати...” [8:100]. В. Сухомлинський обирає шляхи переконання через філософствування, роздуми, міркування. Вихователь повинен вчити дітей розмірковувати вголос, ділитися своїми сумнівами, звертатися за порадою, запрошувати до спілкування, спільних роздумів.

В. Сухомлинський з нових позицій підходив до оцінки життєвої позиції і ролі дитини в сім'ї. Діти в сім'ї, на думку педагога, – це не тільки слухняні виконавці ролі батьків і старших, вони рівноправні члени всіх сімейних справ, вони можуть чинити взаємний позитивний вплив на сім'ю, поведінку батьків і старших, їх ставлення до всіх сімейних і громадських обов'язків. Вони не повинні відчувати своєї нерівності, неповноцінності, приниженої гідності [7:27].

Чи стане дитина гідною людиною, щасливою, і чи принесе своїм життям щастя іншим людям – залежить від того, які зерна посіють батьки у душу дитини, чи зігріють вони її серце теплом любові, поваги, правди і справедливості, любові і шани до людей. В. Сухомлинський вважав, що: “Прекрасні діти виростають у тих сім'ях, де батько й мати по-справжньому люблять одне одного і разом з тим люблять і поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У такої дитини мир і спокій у душі, стійке моральне здоров'я, щиросердечна віра в добро, віра в красу людську...” [4:192].

Отже, виходячи з унікального педагогічного досвіду В. Сухомлинського можна стверджувати, що гуманізація процесу виховання дітей в сім'ї – це така організація виховної діяльності, коли формування особистості, всебічне культивування індивідуальних здібностей дітей є головним смислом і метою педагогічних зусиль батьків. Гуманістичний підхід до виховання дітей в сім'ї вимагає того, щоб головним ціннісним орієнтиром стала особистість дитини, її конкретне зростання, в процесі напруженої індивідуальної діяльності з розвитку і формування власного потенціалу. Дотримання батьками демократичного стилю стосунків із дітьми, співробітницької тактики взаємин – пріоритетні стилі стосунків між батьками і їх дітьми. Батьки зобов'язані створити такі умови, які б дали змогу реалізувати головну мету – всебічний розвиток особистості, її творчий потенціал.

Таким чином, слід зазначити, що чільне місце в педагогічній системі В. Сухомлинського посідають питання виховання дітей в сім'ї, визначаються мета, завдання, форми спільної роботи сім'ї та школи з питань виховання дітей на засадах демократизму та гуманізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. – 1140 с.
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посіб. / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.

4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К., 1978. – 263 с.
5. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1 – 206 с.
6. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. – Вибр. тв. в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 4 – 651 с.
7. Сухомлинський В.О. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. шк., 1988. – 272с.
8. Сухомлинський В.О. О воспитании / За ред. С.Соловейчика. – М.: Политиздат, 1979. – 270 с.

УДК 37[034:011.32]

Х.В. Кметь

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ВІДПОЧИНКУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті висвітлено організаційно-педагогічні засади соціальної ігрової діяльності учнівської молоді у закладах відпочинку.

Організуючи соціальну ігрову діяльність, педагогу-організатору необхідно враховувати всі педагогічні умови її організації. Соціальна гра – це своєрідна пізнавальна діяльність соціально-культурного характеру, яка дозволяє дитині трансформувати на себе соціальний досвід і вчитися перетворювати світ.

This article shows pedagogical foundations of games activity and social activity of pupil in camps. When teacher organizes games activity and social activity he have to foresee all pedagogical conditions. Social game is cognitive with social-cultural character. This game permits child to transform social experience and to study to change the world.

Актуальність. На сьогоднішній день, коли провідними цінностями суспільства стали повага до людини, віра в її сили й можливості, в педагогіці актуальним стало питання пошуку адекватних цьому форм і методів роботи з учнівською молоддю. Серед них виділяється соціальна ігрова діяльність, що для дитини є нагальною потребою, а для педагога-організатора способом реалізації різноманітних завдань навчально-виховного процесу.

Слід зазначити, що соціальна гра і соціальна ігрова діяльність завжди були предметом вивчення науковців і педагогів-практиків. Ґрунтовні наукові дослідження та публікації у періодичній пресі свідчать про те, що попри існування чималої кількості наукових робіт, які презентують можливості соціальної гри для розвитку і виховання учнівської молоді, є ще аспекти, що вимагають спеціального вивчення та дослідження.

Для формування сучасної педагогічної організації соціальної ігрової діяльності вагоме значення мають дослідження відомих науковців, а саме – Л.Іванова, М.Яновська, Н.Харитоновна, С.Шмаков, Н.Анікеєва, А.Лутошкіна, П.Лесгарт та ін.

С.Шмаков в більшості соціальних ігор виділяє такі головні риси [8]: вільна розвиваюча діяльність, що відбувається лише за бажанням дитини, заради задоволення від самого процесу діяльності, а не тільки від результату (процедурне задоволення); творчий, у значній мірі імпровізований, дуже активний характер цієї діяльності (поле творчості); емоційне піднесення діяльності, суперництво, змагання, конкуренція, атракція тощо (чуттєва природа гри, “емоційна напруга”); наявність прямих і непрямих правил, що відображають зміст гри, логічну і тимчасову наступність розвитку.

Н.Анікеєва [1] розглядає питання керівництва рольовою соціальною грою підлітків і старшокласників, згадуючи, що для найбільшої ефективності соціальної гри необхідні спільний (педагоги й діти) вибір сюжету, залучення до організації соціальної гри самих дітей, активне використання методики колективної творчості й прийомом залучення підлітків у гру (опора на актив, забезпечення ролей).